

IZADIA ZAINDU

EUSKAL TOKI~IZENAK

MUNDUAN ETA

EUSKAL EDESTIA IX.

1031n kalif erria ezereztu zan eta 1086an Almorabi-deak menperatuta geratu ziranean, moru onein denboran, Sebilla, Toledo, Kordoba ta Granada, jakintzazko erdigune garrantzizkoak izatera aldatu ebazan.

Moruen jendekuntza, Grezia, Asia Txikerratik eta Ejiptoko jendekuntzaren jakintza batuta edertu ondoren, Munduko jakintzaren ardatz nagusia izatera lortuaz, ordezko biurtuta geratu zan.

Eta ez eben txarto egin: Ele eder⁽¹⁾, filosofia, medikutza, eder lanaren jakintzak ondo landu ta Erdi Aroan, ibili ziran errietatik zabalkuntza aundia emon ebelako.

Etxegintzan⁽²⁾ bereizitasun ederra artu eben: Kordobako eleiza⁽³⁾ ta gazteluagaz⁽⁴⁾, Sebillako do-

rean⁽⁵⁾, Zaldubako⁽⁶⁾ jauretxean⁽⁷⁾, Granadako jauretxean⁽⁸⁾ eta abar.

Edertasunezko mailla aundira be eldu ziran: Metal edo txilinkiko sar lanen⁽⁹⁾ eradonkian⁽¹⁰⁾ edo ta metalak pikailatzen edo esmailatzen⁽¹¹⁾, zizel iruditan⁽¹²⁾, luma ederrako idazkeran⁽¹³⁾ ta abar, ta oso korapillotasunezko loraren marrazkietan⁽¹⁴⁾ apaindura eder edo ta jeometrikoak.

Baiña, gauza bizien irudi barik, euren erlijioak debekatuta eukielako.

Soiñu, eresi edo musikaren arlorako be, gaillu askoren sortzailleak izan ziran, adibidez: Arrabit⁽¹⁵⁾, Rebab edo Rebik, gaurko biboliñaren bideak za-

(1)Ele-eder=letras.(2)Etxegintzan=arquitectura.(3)Kordoban mezquita.(4)Gaztelua=alkazar.(5)Dorrea=Jiralda.(6)Zalduba=Zaragoza.(7)Alja-feria=palacio arabe.(8)Albambra=palacio arabe.(9)Sar-lanean=taracea, trabajos de incrustación.(10)Eradonkia=cosa incrustada.(11)Esmailatzen=ataujia, obra de taracea en metales y esmaltes.(12)Zizel-iruditan=talla.(13)Luma ederrean=caligrafia.(14)Marrazki=diseño.(15)Arrabit=laud.

baldu ebanak, Zurna Zaramiola edo oboeren antzekoa dana eta abar.

Izar jakintzan eta matematiketan aurrerakuntza aundiak egin ebezan eta Hinduari artuta, Europara ekarri eben amarkako zenbakintza (numeración decimal).

Sendakintza eta kimikaren sortzailleak izan ziran.

Garrantzi aundiko ikastetxeak sortu ebezan Bagdad: Kordoba, Basora, Bokara ta Kufan. Eta liburutegi aundiak: Alejandria, Bagdad eta El Kairon.

Jakin zale aundiak euki ebazan Abizena ta Aberroes lakoak, eta ainbeste olerkari ta itzlaugille⁽¹⁶⁾ bikain.

Mauritarren kaisal erria, erromatarrena baiño askoz zabalagoa izan zan, eta gaiendu, Mahoma 632an il zanetik 660ra aukerazko kalifak euki ebazanean.

Gero 661-750 urte bitartean Omeiyatar ondorengo leiñuak, Uri nagusia Damaskora eroanda,

(16) Itzlaugille = prosista.

750-1.055 urte bitartean Abasidasen ondorengo leiñuak Bagdadetik jaurkitzen eben euren kalifatoa.

XIIn gizaldian asi zan euren berakada. Baiña, Munduari emon eutsoen jakintzazko eragipena, ia gure denboretaraiño eldu da.

5. Leenengo ta Bigarren zati onein ondorioa.

Bigarren zati onetan ikusi dogu, zelan Neolitiko eta tupiki edo brontzezko aldi bitartean, giza leiñuak gai oneitan zentzuz egokituarte, ikasbide luzeak euki ebezala, eta milla urteko ikaskuntzaren ekiñaldian ikasi gendula, gauza txarrak eta onak egiteko zeintzuk izan bear diran ekiñaldiko gogoe-tak, ibili bear doguzan erazko eritziak, alde batera edo bestera urten daitezen.

Mundu onetako ekiñaldietan nabaritasun guztia-gaz agertzen jaku: Ekanduzko gauzak egokirota-

sunean ezartzeko, gure borondatearen erabakiak bakarrik dirala gai.

Bereala jakiten dogulako, zeintzuk diran gauza on eta txarrak, Jaugoikoak gure Arimari emoneko arrazoitasunaren Baita⁽¹⁾ zain daukagulako, atseka-betuta edo pozkor agertu gaitezten.

Oiñarri oneik izan bear dira kontu aundian euki bear doguzenak, Mundu oneitan miraririk ez dagoelako, bizitzabera bakarrik izan ezik, konturatu-ten ba gara.

Alan dala, Beren Legeak bakarrik dira Ludi au bereztu edo izatasundu⁽²⁾ egiten dabezenak, eta lege orreik dira bakarrik erabiliz gaiñ, danok egokitu bear gaituzenak.

Mundu oneitan orregaitik, ez dago gizatasunetik iñork eskubidetuta, berezko legetik kanpo⁽³⁾, asmakisunezko legerik atarateko. Gauza orreik egiten diranean, beti !, norkerien aldekoak izaten diralako⁽⁴⁾.

Fisika berak erakusten dausku, zentzuz edo edozein apeta edo nai kasketaldi bidez, leku batetik zeozer kendu edo aldatzen dogunean, leku ura gabetasunean edo gauzak aldatuta geratzen dirala.

Bereztutako gizarte arloetan bardin sortzen da: nortasuna edo errigizarte bateri euskerazko izkuntzak emoten dautson nortasuna, baten batek norkeriaren asmakuntzazko buru zalekerian ezereztu

nai badau, ez dago beste biderik: gizarte ori il edo, menperatzailetasunezko morroitasunean urte askotan eukinda, denboreagaz nortasunean aldatu edo ezereztuz, Jainkoaren zerbitsura bizi barik, sasi norkerizko asmakuntz orren serbitzuan ipini baiño besterik ez.

Ainbat erri alda, zigor, guda⁽⁵⁾ eta eten bako espetxe erabili dira⁽⁶⁾ edestian zear, errigizarteak morroitasunean eukinda nortasunean aldatzeko.

Mundu onetan Babiloniatik asita, edesti guztian argi ikusten doguna: Demokraziaren ateak zabal-tzen asten diranean, beti agertzen dala guda gogor bat, menperatzaileak, mundu onen ekanduzko bide ta mozkin guztiak euren kontrolpean gura dabelako, bizitz onetan sasi-agintaritzaz orreik iraun dagien.

Noiz arte ?.

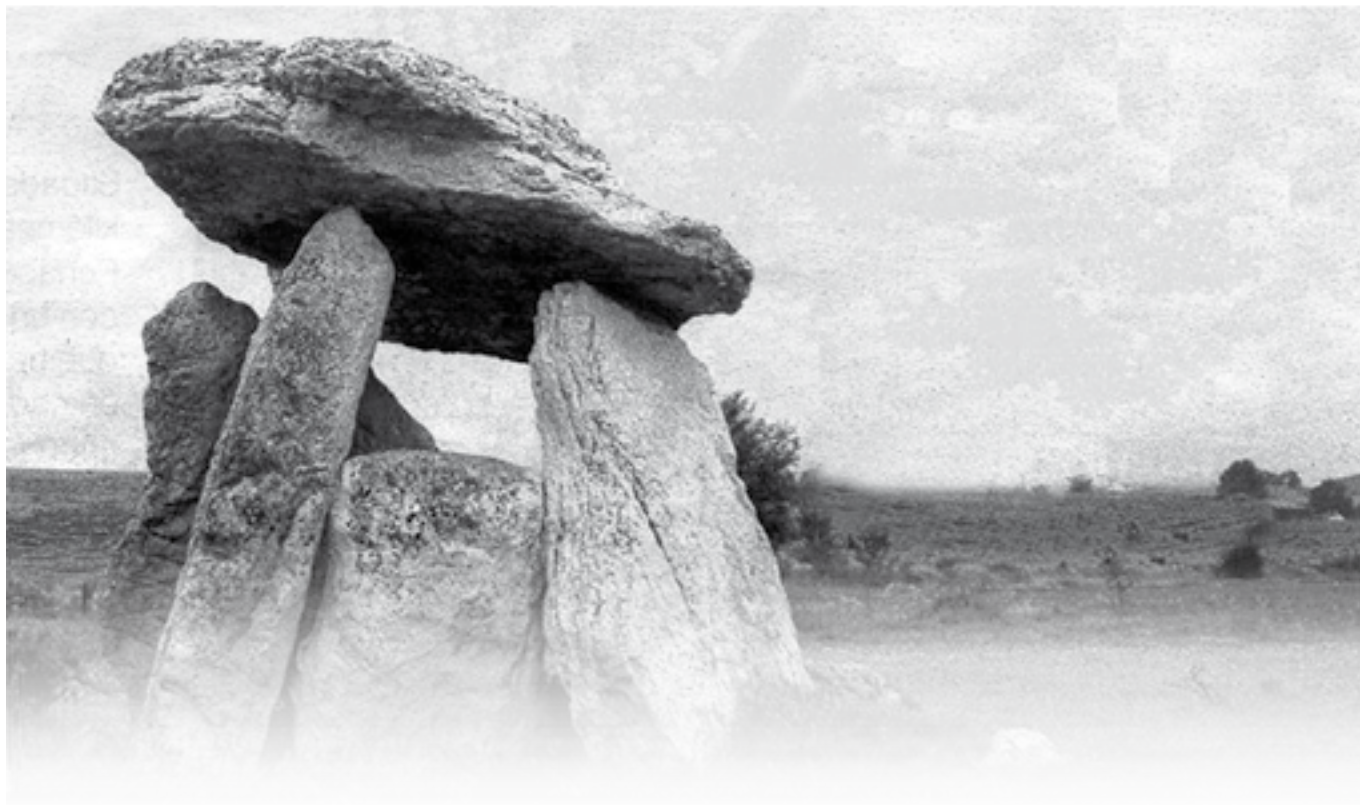
Gure baitak ez ote dausku jazarraldirik⁽⁷⁾ egiten ?.

Olan bada, Mundu onen giza, zuzen edo zentzunezko bide barik, ezin bestean galduta dago.

Gero ikusiko dogun lez, asmakuntz ori da gaur arte etorten dana, eta orregaitik gagoz gaurko XXI n gizaldi onetan burubelarri sartuta, nortasunezko gizartearen eskubideak berezko ekanduaren zentzuan egokitu dagiezen.

(1) Arrazoitasunaren Baita'k = ULERMENA. (2) Izatasundu = naturalizar. (3) Berezko legetik kanpo = porque lejos de las leyes naturales. (4) Norkerien aldekoak izaten diralata = entramos en el mundo de los egoismos. (5) Guda = Erdi-ugarte oneitan askenekoa, Franko'rena. (6) Erabili dira = gaur-be erabilten diranak. (7) Jazarraldirik = protesta, oposición.

5.1. Giza leiñuen egokitasuna eta oiñarrizko leen toki izenak.

Giza leiñuen azturazko bidean ikusi dogu, euren urrengo egunean bizitzeko, eizan eta zitu, bii, ale edo fruituaren arraparia bakarrik izatetik, izotzak urtzen asi ziranetik, ekoizle, egille edo sortzaille izatera aldatu zala, eta leen iri edo leiñuen leenengo orubeak⁽⁸⁾ mugatzen asita, nekazaritza eta abel zaintzara bideratu egin ziranean, jakintzaren azturazko bide orreitatik euren etxegabetasuna edo alderraiezko bizitza gaindu egin ebala.

5.2. Izkuntza ta toki izenak.

Omo Sapiens edo Kromañoi Giza Afrikatik urten eta zabaldu zanean, bere ulermenerako leen izkuntza, adierazten eban abots edo leen itz ots bakarretik asi bear eben, eta azturazko jakin bidean berbeari gorputza emonagaz irudiz oituratzen, berbea ulermenaren ezagutzazko oroipenean, ederrenetarikoa gaillu bat biurtu zan.

Ez zan egon nastetasunik gauza orreitan, milla urte askoren jakintzazko azturaren, Europa, Afrika ta Asiako lurraldeak, izkuntz edo oiñarri bateko esabideakaz mugatuta izendatu ebelako.

Milla urte asko leiñuen auzotasunean egonda, antzeko izkuntz bakar baten ulermenpean, goian esan dodan lez, toki izen orreik lurraren jabetasuna artu eben, eta nai ta gero Asiaren ondorioan agertu ziran maltzurtasunezko menperatzaille bideak gaur arte, Munduko lurralde guzti orreitan ez dira izan gai, lenengo Euskal toki izenak aldatu edo ezereztuteko.

Gaur, geure izkuntz-edestilari ta ele-jakitunentzak toki izen orreik, urrezkoak diranak, Mundu onen giza bidea argituz gaiñ, ia konturatuten ba gara, Jaungoikoak bereztutako gaimundu onetara zertarako bialtzen gaitun.

5.3. Jendekuntzazko garaiak.

Munduko Giza, bere azturaren oiturazko lanean edestian zear nasaiago bizitzen joateko, nortasunezko Jendekuntzan garaipentzen asi zanetik, ez dau izan bear besterik, gaiak era ezberdiñetan emoten dauskuzan aukerak egokitu baiño, ta eratzen joan giñan tresneriekin, izakizun, al diranak edo ta izan ditekezenak zentzuzko azturaren azter lanean⁽⁹⁾ egokituta⁽¹⁰⁾, gaur daukagun erreztasunezko egokitasunean ezarrita gaude.

(8) Orubeak = emplazamientos. (9) Azter lanean = investigación empírica. (10) Azturaren azter lanean egokituta = enraizar el recuerdo.

Orregaitik leen, mundu au beren oiñarrizko legean erperatuta dagoela ikusiz, eta onen lege kanpobidetik beste gauzarik egitea eziñezkoa biurtzen jakun lez: asieratik gaur arte, denbora guztiak bardiñak dirala esan bearrean aurkezten gara.

Gaiak daukazan legezko arrazoiaren bidez, gure ekintzarako eskatzen dauskuna, eten bako ekandu edo zentzuzko orekak zaintzea dalako.

Eta Gizaren arloan bigarren: betiko legeak eskatzen dauan lez, danon eskubideak, ekanduaren ordezkako ardura bardiñean zaintzea dala ! zentzuzko oreka eder baten egokituta, belaunik belau bakes iraun daigun.

Baiña ainbaten esan dodan lez, izan ez ditekeena, gure gizarteko eskubideak zaintzeko gaur bear daben ekanduaren orekazko ordezkariak: elefante bat leiargintza⁽¹⁾ baten sartuta, egin leiken triskantzaren antza eukitea da.

Eta ez gara geiegi arritu bear, IVn gizaldian egin zan Nizeako eleiz-kaizar batzarretik ona, daukagun katolikotasun au, asierazko oiñarrietatik norkerizko oldozmenean lapur antolatu zalako, beren eragipenagaz Europa ta Mundu au antolamendu onetan zuzentzeko daukaguzan jaurkintzazko agintaritzak, goitik bera ustelduta egertzen jakuz, bere izatasunezko lapurtza, lapur biurtzen dabelako bere ondorengotik bakanduta agertzen diran lege guztiak.

Atutxa'tar Paul

Zornotza'n 2013an Urtarrillaren 15ean

(1)Leiargintza=cristaleria.